

Het proefschrift en de promotie van Cees Renckens:

Een vorm van Donquichoterie?

Hugo Verbrugh

Op 12 oktober 2004 promoveerde Cees Renckens aan de Universiteit van Amsterdam op het proefschrift *'Dwaalwegen in de geneeskunde – over alternatieve geneeswijzen, modeziekten en kwakzalverij'*.

Eerder is hieraan in dit tijdschrift al aandacht gegeven¹. Ik heb twee redenen om er op terug te komen. De ene is dat ik enkele punten van kritiek heb die nog niet de aandacht hebben gekregen die ze verdienen. De andere is verbazing over de geringe weerklank die proefschrift en promotie in de publiciteit gekregen hebben. De promovendus is een bekende en omstreden figuur in het publieke debat, het onderwerp is controversieel en actueel, de promotiecommissie bestond uit bekende en gezaghebbende hoogleraren, Op grond hiervan zouden men hebben kunnen verwachten dat proefschrift en promotie stevige discussie zouden uitlokken. Dat is echter niet gebeurd. In de grote landelijke dagbladen verschenen geen recensies, en kritische opmerkingen in interviews, bij voorbeeld in *de Volkskrant*², bleven aan de oppervlakte en riepen weinig discussie op. In de *NRC Handelsblad* prees Piet Borst, lid van de promotiecommissie, in zijn vaste column in het Bijvoegsel Wetenschap & Onderwijs, het proefschrift³, maar de twee schrijvers van ingezonden brieven gingen in hun reactie niet zo ver als mijns inziens noodzakelijk is.⁴

In onderstaand artikel vat ik mijn kritiek op het proefschrift samen.⁵ Daarna ga ik nader in op mijn verbazing.

Om te beginnen staat er hoegenaamd niets nieuws in het proefschrift. Praktisch alle inhoud heeft Renckens eerder gepubliceerd of, en dan louter samenvattend en parafraserend, van anderen overgenomen. Oorspronkelijk eigen wetenschappelijk onderzoek heeft hij niet verricht; de eigen publicaties zijn nagenoeg allemaal in niet erkend wetenschappelijke media. De uitkomst van het zogenaamde 'onderzoek' stond ook bij voorbaat al vast; de tekst is één breed uitgesponnen petitio principii.

Een ander bezwaar is dat Renckens afgezien

van enkele incidentele losse opmerkingen nergens enige feitelijke beschrijving geeft van zijn onderwerp. Het is een collage van de negatieve vooroordelen zonder enige inhoudelijke onderbouwing die hij al sinds jaar en dag uitdraagt. Waar hij een enkele keer wel enige inhoudelijke karakterisering geeft, is die veelal feitelijk onjuist, bij voorbeeld over het mesmerisme (blz. 35), over de acupunctuur (blz. 41). En zowel de oordelen die hij debiteert als zijn documentatie zijn altijd in negatieve zin selectief. Zo vermeldt hij inzake de regressie- en reïncarnatietherapie niet dat in regulier-wetenschappelijk onderzoek aan nota bene de UvA is aangetoond dat die soms helpt. Uit zijn terloopse opmerkingen over 'misbruik van de wetenschapsfilosofie' (blz. 141) blijkt evident dat hij nooit éne tekst uit dit wetenschapsgebied in handen heeft gehad.

Vaak ook zijn Renckens' oordelen niet alleen onterecht, maar ook, afgezien van de wijze waarop ze de gebreken van dit proefschrift en de vooroordelen van de auteur illustreren, irrelevant. De 'racistische ideeën van Steiner' (blz. 339, 373) hebben niets met geneeskunde te maken, en de conclusie van de publieke discussie dat het verwijt van racisme aan Steiner onterecht is⁶, is Renckens kennelijk ontgaan. Dezelfde kritiek geldt Renckens' bespreking in verband met de antroposofie van de zogenaamde 'iatrosophie', het waansysteem van De Kok (blz. 51, 330, 373).⁷ Deze erkend criminele kwakzalver gebruikt weliswaar ook flarden tekst van Rudolf Steiner, maar om hem daarom in één adem te noemen met de antroposofische geneeskunde is even onterecht als om kritiek te hebben op de genetica op grond van het optreden van Joseph Mengele in Auschwitz.

Renckens' ubiquitaire feitelijke onwetendheid staat in opmerkelijk contrast tot de zelfverze-

kerdheid van zijn oordeel. Zo bepleit hij dat de medische tuchtrechter alternatieve artsen niet alleen moet straffen voor eventuele fouten die ze in hun praktijk maken, maar hen louter hun niet-reguliere denken moeten verwijten: 'Het toepassen van bizarre geneeswijzen als de homeopathie ('het gelijke geneest het gelijken- de'), de Chinese acupunctuur (op basis van pre-Vesaliaanse anatomische onzin) en de esoterie der antroposofische geneeskunde zou een arts, nog los van bijkomende onkunde,... direct moeten kandideren voor een tuchtrechtelijk verwijt De tuchtrechter zou toch moeten zien dat hier sprake is van disfunctionerende artsen, die niet incidentele falen maar vroeg of laat patiënten opnieuw in gevaar zullen brengen' (blz. 92). Deze typering van de homeopathie is een beruchte, veel gemaakte fout, en het mensbeeld van de acupunctuur heeft evenmin enige relatie met de anatomie volgens Vesalius als de locatie van de meridianen van het aardmagnetisch veld met de fysieke kenmerken van het landschap.

Tot zover een samenvatting van mijn voor- naamste bezwaren. Terugkomend op mijn ver- bazing: in de veertig jaar waarin ik nu in de universiteit in Nederland werkzaam ben, heb ik nimmer een proefschrift van zodanige kwa- liteit gezien. Waarom kreeg het toch zo weinig publieke aandacht? Ik vind een antwoord via een citaat in de column van Piet Borst³. 'Ren- ckens is wel eens een Don Quichotte genoemd vanwege de ijver en vasthoudendheid waar- mee hij jaar in jaar uit de alternatieve windmo-

lens te lijf gaat', schrijft Borst, en hij vindt deze vergelijking 'unfaire kritiek'. Daar ben ik het niet mee eens. Zowel Borst als zij die Renckens als een Don Quichotte karakteriseren, doorzien niet hoe raak en diepzinnig deze karakterise- ring, cultuurhistorisch bezien, is. Don Quichot- te was een parodiefiguur op de grens van Middeleeuwen en Moderniteit. De Franse filo- soof Michel Foucault heeft dit haarscherp ge- analyseerd.⁸ Het oude bewustzijn verdampte, niets was meer wat het leek, de woorden kre- gen een nieuwe betekenis. Totaal gedesorien- teerd dwaalt de 'ridder van de droevige figuur' anno 1605 in de kloof die in het moderne be- wustzijn is ontstaan tussen de woorden en de dingen. Vier eeuwen later dwaalt Renckens evenzo gedesorienteerd tussen de traditie van de medische wetenschap en het postmoderne bewustzijn waarin mensen nieuwe vormen van kennis en van eigen verantwoordelijkheid voor lijf en lichaam zoeken. Zijn 'quijoteske' queeste is nu bekroond met academische lauweren; dat is een hoogst opmerkelijke gebeurtenis. Ade- quate analyse van proefschrift en promotie kan echter alleen in deze cultuurhistorische context, maar dat vraagt een gelegenheid die niet past in het huidige, oppervlakkige klimaat van het publieke debat. De uitwerking van deze meta- foor zou een mooi thema zijn voor een volgend proefschrift. ●

Dr. H.S. Verbrugh was UHD Filosofie en genees- kunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam

1 Voorzitter Renckens gepromoveerd, Nederlands Tijdschrift tegen de Kwakzalverij, 115 nr. 4, december 2004, blz. 28.

2 Onzin is niet te bewijzen, door Marc van den Broek 'Activist schrijft proefschrift tegen kwakzalverij. Net nu alternatieve en reguliere genezers voorzichtig toena- dering tot elkaar zoeken, publiceert de voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij een vlamvend proefschrift'

3 Piet Borst, Dwaalwegen in de geneeskunde, column in NRC Handelsblad, 27 november 2004

4 Rudolf Mees en Hans Rasche, NRC Handelsblad, 11 december 2004

5 Een gedegen en uitvoerig gedocumenteerde weerlegging van vele punten van Renckens' betoog en een correctie van de vele onjuistheden staat in Hugo S. Verbrugh en Maud Kips, Al te naïeve geneeskunde? - Materiaal voor de vor- ming van een oordeel over alternatieve geneeswijzen, Uitgeverij Klement, Kampen, 2004.

6 Zie S.W. Couwenberg, Antroposofie racistisch? Ons kolonialisme was dat! Civis Mundi 44, januari 2005, blz. 51-54

7 De Casus Iatrosofie - Jan Pieter De Kok - kanttekeningen bij het optreden van een pseudo-esoterisch werkzame secteleider met speciale aandacht voor de ge- beurtenissen in en omtrent het kinderdagverblijf Honki Ponk in Schiedam in de loop van 2000. 2001, ISBN 90-76-494-03-7.

8 Michel Foucault, Les Mots et les Choses, Gallimard, 1966, blz. 51.